
Gyerekek filozófiája

Hogyan szerethetjük az állatokat, ha megesszük őket?

SZABÓ KORNÉLIA

Ilyen és ehhez hasonló kérdések hangzanak el egy amerikai általános iskola „filozófia” óráján. De nemcsak ott. A világ negyven országában már több mint húsz éve létezik az a program, amely lehetővé teszi a gyermekek számára az őket közvetlenül érintő, de a filozófia különböző területeiről is ismert kérdések megvitatását.

A program a „Filozófia gyeremeknek” vagy „Gyerekek filozófiája” nevet viseli, s mindekelőtt arra született, hogy a gyermek kritikus és alkotó gondolkodását fejlessze. De nemcsak azt. Jó ítélőképességre is szükség van. Mindkét cél elérésében a filozófia lehet segítségünkre, hiszen ez az egyetlen tudomány, amely nemcsak azzal foglalkozott évszázadokon át, hogy *miről* gondolkodjunk, hanem azzal is, hogy felállítsa azokat a normákat, amelyek szerint *jól* tudunk gondolkodni.

A program szülőatyja *Matthew Lipman* amerikai filozófiaprofesszor, aki hároméves kortól a tinédzser korig terjedően kínál lehetőséget arra, hogy ránevelhessük gyermekeinket a kérdezés szükségességre, az okok keresésére, a logikus gondolkodásra.

A program története a hatvanas években kezdődik.

Jean Piaget megállapítása – a gyerekek képtelenek a teoretikus gondolatok megértésére – nagy hatást gyakorolt Lipmanra. Miért nem lennének képesek? Szinte nincs olyan gyerek, aki ne tenne föl filozófiai kérdéseket. Szükség van tehát egy olyan módszerre, amely az eleve létező gyermeki kíváncsiságra, problémaérzékenységre alapozva fejleszti tovább a gondolkodás, a kérdésalkotás képességét. Mert mi is az oktatás-nevelés célja általában? – teszi föl a kérdést Lipman. – Az ismeretek átadása a következő generációnak. Az igazi célunk azonban az, hogy megemeljük a gyerekek gondolkodásának színvonalát. Racionálisan, logikusan, kritikusan gondolkodó embereket kell nevelnünk, fel kell fedeztetnünk velük saját önálló gondolataikat.

Így jutunk el a filozófiához, amely inkább a kérdezés művészete, mint a válaszadásé.

Kérdezni – íme, a lipmani filozófiai-pedagógiai program egyik kulcsszava. Meglátni és láttatni a problémákat, megfogalmazni a „miért”-eket és a „hogyan”-okat. Kérdezni egyástól, figyelni a másik kérdéseire, érezni, hogy fontos, amit én gondolok, de az is fontos, amit te gondolsz.

Együtt gondolkodni – a másik fontos tényezője ennek a programnak, amit talán a következő *Kant*-idézet világít meg a legjobban: „... De gondolkodnánk-e sokat, és gondolkodnánk-e jól, ha nem gondolkodhatnánk úgyszólván másokkal együtt, akik megosztják velünk gondolatiakat, és akikkel mi is közölhetjük a saját gondolatainkat?”

A program elvi tartalmát és célját látva, nézzük most meg, hogyan valósul meg mindez a gyakorlatban?

Már a program felépítése is meghökkentőnek látszik, hiszen a bölcsődében kezdődik.

A táblázatból röviden, címszavakban áttekintést nyerhetünk a program korosztály és tematika szerinti felosztásáról. A nevek könyvek címeit jelölik, amelyek érdekes „novellákat” tartalmaznak. Ezek a történetek az életből, a gyerekek mindennapjaiból táplálóknak, az életkori sajátosságoknak megfelelően. A történetek konfliktushelyzeteket, ok-okozati összefüggéseket, logikai bukfeneket és még számos, a filozófia területeit érintő problémát tartalmaznak. A történetekben szereplő gyerekek maguk ismerik fel és fogalmazzák meg a filozófiai problémákat, amihez egy kevés segítséget a felnőtt szereplők nyújtanak.

Cím	Korosztály	Téma
Bakakórház	3 éves	Tapasztalat
Elfie	4-6 éves	A gondolat nyomában
Kio és Gus	6-7 éves	Természet
Pixie	8-9 éves	Nyelv – jelentés
Harry	10-11 éves	Filozófiai gondokodás
Lisa	12-13 éves	Etika
Suki	14-16 éves	„Hogyan?” „Miért?”
Marc	17-18 éves	Társadalom

1. táblázat

A tapasztalatok szerint a gyerekeket erősen foglalkoztatják a történet szereplőinek problémái, azonosulnak velük, és saját élményeikkel összekapcsolva tucatszám vetik el a kérdéseket.

Minden könyvhöz „feladatgyűjtemény” kapcsolódik, melynek kérdései az adott problematikát más-más szituációba, megvilágításba helyezik. A történetek egyrészt modellként szolgálnak a gyerekek számára a filozófiai gondolkodás kialakításában, másrészt arra ösztökélik őket, hogy olyan „kutatóközösséggé” váljanak, amely a témák rendkívül nagy gazdagságát képes feldolgozni.

A módszer három alapvető szakaszt különböztet meg:

I. A gyerekek egymás után hangosan felolvasnak egy-egy bekezdést. A szöveget már elolvasták otthon, de ez a közös olvasás a csoporthoz való tartozást erősíti bennük – most az olvasmányukat, később a gondolataikat, nézőpontjukat osztják meg egymással.

II. A gyerekek megfogalmazzák azokat a gondolataikat, amelyek az olvasás folyamán születtek bennük. Meglepő, érdekes, az egyén számára fontosnak tűnő meglátások válnak így közkinccsé.

III. A gyerekek megvitatnak egy vagy több kiválasztott témát, s ily módon lehetőségük nyílik „gondolkodási ügyességük” fejlesztésre. De nemcsak ez történik. Kialakul az interperszonális kapcsolatok iránti érzékenység, pártatlanság, objektivitás, odafigyelés, tisztelet stb.

Ebben a módszertani keretben jól látható a tanító, a tanár feladata, amely semmiképpen sem az, hogy információkat adjon, vagy megvizsgálja egy vélemény, egy értelmezés helyességét. A szöveg által kínált, megvitatandó témákat egyértelműen a gyerekek, nem pedig a pedagógus kívánsága szerint választják. A tanárnak még az sem feladata, hogy teljes, illetve kész válaszokkal szolgáljon.

S ezzel eljutottunk a módszer egyik problematikus pontjához: mennyire fogadják el a gyerekek a nyitott kérdéseket?

Természetes, hogy egy hosszas eszmecsere, vita vagy beszélgetés, egy téma alapos körüljárása után felvetődik az igény a konkrét, precíz válasz, illetve megoldás megfogalmazására. Miután a mozgástér a filozófiát érintő közegben van, nem mindig sikerül határozott választ adni a gyerekek által felvetett kérdésekre. A tapasztalatok szerint azonban ez nagy részüket egy idő után egyáltalán nem zavarja, megszokják, hogy a gondolkodás, a gondolatcsere a feladatuk, s a válasszal adósak maradhatnak mind ők, mind pedig a „felnöttek”. Ez a látásmód kihat a többi iskolában tanított tantárgy befogadására is, természetessé válik számukra a problémakeresés, a kérdésfelvetés, a többiek véleményének figyelembe vétele, sőt a családi életük is megváltozik, más szemmel kezdik nézni a világot.

Most pedig lássunk egy történetet közelebbről!

A Lisa első fejezete a következő címet viseli: „Hogyan szerethetjük az állatokat, ha megesszük őket?” A történet itt a következő: Lisa vacsorára sült csirkét eszik, amit nagyon szeret. Eszébe jut osztálytársa megjegyzése: „Lisa Terrin halott csirkét eszik!” Vacsora után kimegy a kertbe. A kerítés előtti járdán észrevesz egy férfit, aki a kutyáját veri egy vastag faággal. Lisa elszörnyedve nézi a jelenetet. Majd nem bírja türtőztetni magát, és rászól a férfire:

- Hagyja abba!
- Miért avatkozol bele? – kérdi a férfi.
- Úgy érzem, mintha én is kutya lennék.

Másnap a iskolában egy fiú az apja vadkacsavadászatáról mesél.

– Ha meg sem eszitek ezeket az állatokat, akkor miért ölitek meg őket? – kérdezi az egyik osztálytárs.

– Met túl sok van belőlük. Ha a vadászok nem korlátoznák a számukat, mindenhol kacsák lennének. A vadászoknak joguk van a vadászathoz – hangzik a válasz.

– De ha megtizedelhetjük az állatokat, mert túl sok van belőlük, akkor mi akadályoz meg minket abban, hogy az emberek számát is korlátozzuk, azzal az ürüggyel, hogy túl sokan vannak? – hangzik az újabb kérdést. Ha megöljük az állatokat, hozzászokunk a brutalitáshoz, és hajlamosak leszünk elfogadni az emberek megölését is.

Otthon Lisa édesapjával folytatja a párbeszédet, amelyben az állatok és az emberek jogairól esik szó. Ezt követően a szóban forgó fejezetben még az alábbi problémakörök kapcsolódnak a fő témához: szándék – cselekedet, önismeret, vétkünk felismerése stb.

Az idézett történetből világosan látható, hogy a téma a gyerekek mindennpi életéből táplálkozik, a probléma nap mint nap felmerülhetne, de nem mindig és nem minden gyereknél. Az iskolában egy csoportos beszélgetés alkalmával azonban mindenki számára adott lesz, s annak is fontossá válik, akit már foglalkoztatott a kérdés, de annak is, akit még soha. A probléma felfedezésének öröme is fontos tényezője a közös vizsgálódásnak: „Érdekes, hogy erre még soha nem gondoltam! Hány olyan dolog lehet még körülöttem, amit naponta látok, és észre sem veszek?!” – s ezzel elkezdődik egy új élet a gyerek számára, amelyben sok a talányos, megoldásra váró jelenség.

Most pedig idézzünk néhány olyan konkrét kérdést, amely e téma kapcsán fogalmazódott meg a gyerekekben:

- Mi számít igazán, a szándék vagy a tett?
- Ki adja a jogot? Mit jelent az, hogy jog? A gyerekeknek vannak jogaik?
- Milyen a kapcsolat a gondolataim és a tetteim között?

Az ezekről a kérdésekről kialakult beszélgetést kiegészíthetjük, és más irányba is terelhetjük a feladatgyűjtemény kérdéseinek, témaköreinek segítségével.

A feladatgyűjtemény a következő kérdéscsoportokat érinti:

Milyen módon kell élnünk?

Mi a legfontosabb az életedben?

Lehetséges-e tökéletes boldogság? stb.

Mit nevezünk jónak és rossznak?

Lehetséges-e valami rosszat szeretni?

Lehetséges-e, hogy tudod valamiről, hogy rossz, mégis szereted?

Ha valami jó, biztos, hogy az emberek azt választják valami rossz ellenében?

A részek és az egész viszonya

Ha minden csepp vér piros, ebből az következik-e, hogy minden egyes cseppet alkotó molekulák is pirosak?

Empátia

Meghívod a barátodat hozzátok. Véletlenül leveri a mamád egyik kristályvázáját. Leesik a földre, és darabokra törik. Mit gondolsz, mit érez a barátod? stb.

Gyerekek és állatok

Soha nem érezted, hogy az állatok, akik nagyon szeretnek játszani, sokkal közelebb állnak a gyerekekhez, mint a felnőttekhez? stb.

Mi az, hogy jog?

Peti nézi az apját, aki dohányzik, és ő is rá szeretne gyújtani. Joga van hozzá? stb.

Jogok és kötelességek

A szüleidnek kötelességük téged etetni, ruházni és fedelet adni a fejed fölé?

A szüleidnek van-e joga arra, hogy minden ennivalót megegyenek és neked semmit se hagyjanak? stb.

Van-e különbség az emberi lények és az állatok között?

Mi különbözteti meg őket? – Nevetés, sírás, játék, remény, szeretet, harc, csodálkozás, gondolkodás, éhség stb.

Megölni – megenni az állatokat

Azt gondold, hogy helyénvaló dolog megölni egy állatot, amelyik az életedet fenyegeti? És ha nem fenyegeti? Vannak emberek, akik azt állítják, hogy azért esszük meg az állatokat, mert jó ízűek. Ez egy jó indok? És ha azt állítanák, hogy a kutyák és a macskák jó ízűek, ez indok lenne arra, hogy megegyük őket? stb.

A kérdésekből egyértelműen megállapítható a teljesség, azaz egy téma körüljárásának az igénye. Úgy érintenek alapvető filozófiai problémákat, hogy a gyerekek észre sem veszik, hogy filozofálnak.

És most megint eljutottunk a program egy másik problematikus pontjához: a tanár felkészültségéhez, filozófiai képzettségéhez.

A módszer az óvodáskorban kezdődik, s az általános iskola alsó tagozatában folytatódik. Szükség van-e tehát filozófus óvónőkre és tanítókra?

Lipman szerint nincs. Egy filozófusok által vezetett szeminárium elvégzése után mindenki alkalmas lehet a „filozófia órák” levezetésére, aki kellő nyitottsággal rendelkezik a filozófiai gondolkodás iránt. A gyakorló pedagógusok azonban úgy érzik, hogy a gyerekek némely kérdésére képzett filozófusnak kellene megadnia a választ. Összességében azonban sikeresnek tekintik a programot, amiről már-már könyvtárnyi publikáció jelent meg szerte a világban.

Ami hazánkat illeti, a módszer nálunk sem teljesen ismeretlen, bár eddig nagyon kevés nyilvánosságot kapott. *Dr. Tamássy Györgynek* köszönhetően már kísérleti stádiumban van. *Dr. Tamássy György* elkészítette a *Pixie* magyar fordítását, és az ELTE Bölcsészettudományi Karán a filozófia szakos hallgatók számára az 1994/95-ös tanévre meghirdette a *Gyerekek filozófiája* című műhelyszemináriumot. Ami a program gyakorlati kipróbálását illeti, *Szirtes László* vezetésével iskolai oktatás keretében három tanulócsoportban folyt kísérlet Tatán és Naszályon az 1993/94-es tanévben.

A Barcelonában székelő európai centrummal való állandó kapcsolattartás lehetővé teszi, hogy hazánk is erőteljesebben bekapcsolódhasson ennek az egész világot átszövő hálózatnak a munkájába. Olyan több évtizede alkalmazott és bevált módszerről van tehát szó, amelyet megfelelő adaptálással a magyar gyerekek számára is hozzáférhetővé tehetnénk.

A cél s a módszer lényege már az ókori görögöknél megfogalmazódott és működött a gyakorlatban is. Miért ne működne hát a 21. század küszöbén Közép-Kelet-Európában?